VESTTYSKLAND EFTER VALGET

Af ADOLPH RASTÉN

En uafbrudt fremgang og ekspansion på alle samfundslivets økonomiske og materielle områder – det er den linje, som på mest iøjnefaldende måde har kendetegnet Vesttysklands udvikling fra forbundsrepublikkens grundlæggelse i september 1949 og frem til det femte forbundsdagsvalg i september 1965. Og alt tyder på, at den økonomiske fremgangslinje vil fortsætte i den kommende tid. Af det tyske riges og Hitler-Tysklands statslige rester er der i vest opstået et samfund, hvis materielle genrejsning har virket imponerende over alt i verden. »Det tyske økonomiske mirakel« er blevet et ordsprog – og en myte!

Thi nok er det rigtigt, at den vesttyske befolkning med egne hænder i de forløbne 16 år har skabt beundringsværdige resultater, men mange tyskere glemmer, at det var de allierede vestmagter og frem for alt USA, som gav det slagne Tyskland i vest selve initialtændingen til »det økonomiske mirakel«. Det var den af de allierede indførte pengereform i juni 1948, som udløste mulighederne for landets samfundsøkonomiske genopbygning. »Det økonomiske mirakel« begyndte et helt år før den officielle og formelle proklamering af den tyske forbundsrepublik. Pengereformen var det værktøj, som vestmagterne gav tyskerne i hænde til at grundlægge og bygge det nye samfund.

Pengereformen, Marshall-hjælpen og de allieredes beslutninger om at standse den første efterkrigstids industri-demontage i Vesttyskland og at se bort fra tyske krigsskadeserstatninger var tilsammen udtryk for en politik, som stod i radikal modsætning til vestmagternes behandling af Tyskland efter den første verdenskrig. Denne nye politik havde selvsagt sin baggrund i den storpolitiske konstellation mellem de tre vestlige okkupationsmagter på den ene side og Sovjetunionen på den anden. Den kolde krigs grundlæggende periode – det vil sige årene fra 1945 til 1948 – var initialtændingen til vestmagternes samarbejdspolitik over for det vestlige Tyskland. Stalintidens sovjetiske ekspansionspolitik i Østeuropa og Moskvas beslutning om at skabe et socialistisk og kommunistisk samfund i Tysklands østlige del fremskyndede den omlægning af vestmagternes Tysklandspolitik, som kom til udtryk i tilnærmelsen til Tysklands vestlige del. Over for den formentlige sovjetiske trussel mod Vesteuropa oprettedes under amerikansk ledelse en psykologisk,

materiel og senere militær barrière, hvori det vestlige Tyskland udgjorde den strategisk vigtigste bastion. Pengereformen i juni 1948 betød, at USA havde vundet »kampen om de tyske sjæle« i Vesttyskland, og den derpå følgende grundlæggelse af den vesttyske forbundsrepublik var den politisk-logiske udvikling af de vestlige okkupationszoner til statslig selvstændighed og denne stats indkorporering i vestmagternes militære alliance.

Længe før »den amerikanske atomparaply« blev et politisk-strategisk begreb i diskussionen om Vesteuropas og NATO's sikkerhed havde amerikanerne opslået deres beskyttende paraply over Vesttyskland og sammen med England og Frankrig givet vesttyskerne en eminent hjælp til selvhjælp.

Befolkningen i forbundsrepublikken har på fremragende måde udnyttet denne hjælp, og konjunkturerne har på alle måder været gunstige for den vesttyske materielle genrejsning. D-marken – denne tyske halvgud, som befolkningen uden konfessionelle fordomme bøjer sig for i ligeligt fordelt ærbødighed – er den stærkeste valuta i verden næst efter den amerikanske dollar og den schweiziske franc. Vesttyskland er den største industristat i Europa og den tredjestørste i verden efter USA og Sovjetunionen. Landets beholdninger af guld og udenlandske valutareserver beløber sig til godt 23 milliarder D-mark. Arbejdssituationen i forbundsrepublikken er bedre end nogen sinde i Tysklands historie. Der har i mange år praktisk talt ikke eksisteret nogen arbejdsløshed, når man ser bort fra sæson-ledighed i visse fag, mens der i industrien råder mangel på arbejdskraft. Vesttyskland har måttet importere mere end én million udenlandske arbejdere fra Italien, Grækenland, Spanien, Tyrkiet og andre lande, som har overflod af ledige hænder.

Efterkrigstidens industri-demontage ophørte straks efter forbundsrepublikkens grundlæggelse og har givet plads for en industriel ekspansion uden sidestykke. Demonteringen af de store industri- og finanskoncerner er afløst af en industriel og økonomisk magtkoncentration, som langt overgår den, de allierede ville slå i stykker efter Hitler-Tysklands nederlag. Tilstrømningen af ti–tolv millioner tyske flygtninge fra de tabte landområder i øst (Oder-Neisse-provinserne) og fra Sudetlandet i Tjekoslovakiet har forlængst kunnet absorberes af et vesttysk samfund i materiel opblomstring. Det sociale boligbyggeri og den gunstige beskæftigelsessituation har sammen med en prisudvikling, som i en længere årrække kunne holdes relativt under nogenlunde kontrol, givet fagforeningernes medlemmer reale forbedringer. Naturligvis har den inflationistiske løn-, pris- og forbrugsspiral også ramt Vesttyskland, og problemet i den økonomiske og finansielle politik har været og er og vil i den kommende tid være at holde måde og forsøge at begrænse forbruget. Betalingsbalancen i udenrigshandelen er begyndt at vise negative træk som følge af øget importforbrug. Men enhver kan se og bogstaveligt føle fremgangslinjen i materiel henseende, og selv om prisfordyrelser

også gnaver af D-markens købekraft, udstråler den vesttyske valuta fremdeles en sundhed og glans og tillid, som ikke står tilbage for den professionelle optimisme, der udgår fra Mr. D-mark himself, Vesttysklands mangeårige økonomi-minister, nu forbundskansler Ludwig Erhard.

Det kan da på denne baggrund af uafladelig økonomisk og materiel fremgang ikke undre, at det blev det kristelig-demokratiske parti, som under Ludwig Erhards ledelse på ny vandt en stor sejr ved forbundsdagsvalget den 19. september 1965 og fastslog sin position som Vesttysklands største parti. Valget var et »velstandsvalg«. Professor Erhard erklærede da også, at han betragtede valgresultatet som »en personlig sejr« for sin politik og sin embedsførelse – en udtalelse, som imidlertid også rummer en anden forhistorie. Thi forbundsdagsvalget 1965 var det første parlamentsvalg med Ludwig Erhard som de kristelige demokraters forbundskansler. Det var første gang, at professor Erhard i egenskab af regeringschef skulle lede sit parti i en valgkamp mod det socialdemokratiske oppositionsparti – dette SPD, som efter en grundig programrevision og en næsten revolutionær omlægning af hele sin politik og taktik havde taget kampen op for at besejre CDU eller i hvert fald blive jævnbyrdigt med det. Og desuden var det første gang, at Ludwig Erhard partipolitisk set stod på egne ben over for den vesttyske offentlighed i en afværgekamp mod de personer og grupper i hans eget parti, som både før og efter hans tiltræden som kansler i oktober 1963 har gjort ham livet surt og forsøgt at ombringe ham politisk.

Hvilket bringer os tilbage i den politiske kronologi og konfronterer os med den vesttyske situation i 1959, ti år efter statens grundlæggelse. Året 1959 er på flere måder bemærkelsesværdigt i tysk politik. På den udenrigspolitiske front stod Bonn-regeringen da over for Berlinkrisen, som var fremkaldt af daværende ministerpræsident Krustjovs tilsyneladende ultimative krav om en forandring af Vestberlins status fra at være en firemagts-stad til at være en såkaldt afmilitariseret fristad. Samtidig befandt forbundsrepublikken sig over for en række problemer i den atlantiske politik, specielt med henblik på forholdet til Frankrig og spørgsmålet om oprettelsen af en multilaterial NATO-atomstyrke, hvis første antydninger fremkom på dette tidspunkt.

Indadtil fortsatte den økonomiske genrejsning sin støtte gang, men i den kristelig-demokratiske union var der opstået et alvorligt og dybtgående skisma omkring den gamle forbundskansler Konrad Adenauer, som i ti år havde hersket og regeret med uindskrænket myndighed og under udfoldelsen af et autoritativt enevælde. Mange behjertede mænd i CDU's øverste partiledelse fandt det på tide at indskrænke Adenauers magtposition og finde veje til en mere fleksibel udenrigspolitik i samklang med det tilløb til sameksistens, som var opstået i forholdet mellem De forenede Stater og Sovjetunionen. Det så også ud til, at Adenauer var til sinds at give efter for

disse overtalelsesforsøg, og der herskede jubel blandt partiets topledere, da den gamle kansler traf beslutning om at lade sig opstille som kandidat til posten som forbundspræsident efter udløbet af Theodor Heuss's 10 årsperiode i sommeren 1959.

Men ak, en måned før præsidentvalget svingede Adenauer om, og årsagerne hertil var to. Han havde ved nærmere granskning opdaget, at hans magt som forbundspræsident ville blive betydeligt mere indskrænket, end han brød sig om – og han kunne ikke affinde sig med den kansler-efterfølger, som CDU's parlamentsgruppe énstemmigt havde udpeget, nemlig økonomiminister Ludwig Erhard. Skønt de kristelige demokraters fremgangsbølge fra valg til valg hovedsagelig skyldtes Adenauers heldige udenrigspolitiske hånd og Erhards økonomiske »trolddomskunster«, modsatte den gamle kansler sig at godkende Erhard som kansler-kronprins og besluttede at beholde kanslerposten selv og give afkald på præsidentembedet. Han motiverede dette med, at han ikke havde tillid til Erhard, fordi økonomiministeren trods al sin økonomiske kunnen var »en svag politiker« og ikke havde evner til at lede en regering.

Sandheden er nok den, at Adenauer med sit eneherskertemperament aldrig har kunnet fordrage sin nærmeste medarbejder og vågede skinsygt over, at den populære Erhard – »det økonomiske mirakels fader«, som han kaldtes – ikke fortrængte ham på magtens kommandopost. At Erhard senere, da han efter voldsomme interne partikampe blev kansler, har skuffet mange og ikke opfyldt de forventninger, man nærede til ham, er så en anden sag. I 1959 medførte Adenauers omsving en så dramatisk strid i det kristelig-demokratiske parti, at ti års mytedannelse om partiets enhed og indre sammenhold brød sammen. Også myten om Adenauers beslutsomhed og retlinethed led et alvorligt knæk. Dramaet mellem Adenauer og Erhard afslørede med ét hele dybden af de personlige og politiske magtkampe inden for partiet, magtkampe, som siden da i fuld offentlighed har bølget frem og tilbage hos de kristelige demokrater og fik et nyt og opsigtsvækkende højdepunkt under og efter valgkampen til det seneste forbundsdagsvalg.

Adenauer beholdt kanslerposten, og Erhard måtte i sommeren 1959 opgive sin drøm om at blive kansler. Men nemesis ramte Konrad Adenauer ved det følgende forbundsdagsvalg i 1961. Dette valg foregik på baggrund af Berlin-murens oprettelse en måned i forvejen. De østlige magthaveres anlæggelse af pigtråds- og betonmuren mellem Øst- og Vestberlin betegnede på én gang en tilstramning og en afspænding i Berlinkrisen. Krustjov havde indset, at han ikke kunne tvinge vestmagterne ud af Vestberlin uden at risikere en konflikt, som kunne fremkalde et militært sammenstød. Vestmagterne var klar over, at Sovjetunionen og Ulbricht-regeringen følte sig nødsaget til at tage drastiske skridt til at standse masseflugten

fra Østtyskland til Vesttyskland via Vestberlin. Dette drastiske skridt var muren, og herover for kunne de allierede ikke reagere på anden måde end ved at fremsætte verbale protester. Hindre eller fjerne muren kunne de ikke. Berlins deling fremstod endnu en gang og i skærpet belysning som notorisk og uoprettelig, og vestmagterne var ude af stand til at gribe ind.

Var muren en østtysk og sovjetisk indrømmelse af afmagt over for flygtningestrømmen så var de allieredes tvungne tilbageholdenhed en indrømmelse af afmagt over for de østlige positioner i den tyske demokratiske republik og i Østberlin. Og denne afmagt slog tilbage på Konrad Adenauers politiske prestige, thi muren sønderrev kanslerens årelange påstande om en »stærk« udenrigs- og militærpolitik som den sikreste vej til Tysklands genforening og om de allieredes garantiforpligtelser som en borgen for, at Moskva og Østberlin ikke kunne antaste firemagtsaftalerne i Berlin.

Kanslerdramaet og Berlinkrisen var de to omstændigheder, som fik hundrede tusinder af vælgere til at vende sig bort fra CDU. Præsentationen af Vestberlins overborgmester Willy Brandt som socialdemokraternes kanslerkandidat var den tredje omstændighed, der ved forbundsdagsvalget i september 1961 resulterede i en kraftig tilbagegang for CDU og en betydelig fremgang for SPD, dog stadig med de kristelige demokrater som det største parti.

En fjerde betydningsfuld faktor var holdningen hos Adenauers koalitionspartner, det frie demokratiske parti, som har navn af at være Vesttysklands liberale. De frie demokrater (FDP) havde lagt deres valgkamp an som en protestbevægelse imod Konrad Adenauers regeringsledelse, og de politisk-psykologiske omstændigheder viste sig at være så positive for FDP's parole om »Med CDU men uden Adenauer«, at partiet gjorde et ganske kraftigt indhug på de kristelige demokraters stemmer. Det gik frem fra 7,7 pct. til 12,8 pct. og fremhævede dermed sin stilling som tungen på vægtskålen såvel i parlamentet som ved dannelsen af den nye koalitionsregering.

Men trods sit personlige nederlag viste Adenauer sig at være fuldt på højde med sit ry som en taktisk begavelse, og det lykkedes ham ved dristige manøvrer og kraftige pressioner at bebeholde kanslerposten endnu en gang. De frie demokrater måtte svigte deres egen valgparole og gå ind i en koalitionsregering under Adenauers ledelse – dog med skriftligt tilsagn fra Adenauer om at træde tilbage senest ved »halvlegen« af den fireårige regeringsperiode, det vil sige i oktober 1963. Adenauer holdt sit løfte, omend det smertede ham dybt at måtte overdrage magten til Ludwig Erhard, den mand, som de frie demokrater havde betinget sig som efterfølger på kanslerposten for at gå med ind i koalitionsregeringen. På denne måde blev Mr. D-mark langt om længe Vesttysklands regeringschef, men under omstændigheder, der næppe kunne forekomme ham særligt flatterende. Han blev kansler efter en kamp, som andre havde vundet for ham.

Men da var Konrad Adenauers prestige næsten totalt ødelagt. Thi inden han i henhold til koalitions-aftalen afdankede fra kanslerposten, var der indtruffet en politisk foreteelse, som udgør den hidtil største skandale i Vesttysklands historie, og hvis følgevirkninger rækker frem til denne dag og endnu længe vil beskæftige sindene og influere på vesttysk politik.

Forbundsrepublikken har i sin korte tid oplevet et utal af politiske skandaler og affærer. De fleste af dem har stået i forbindelse med genanvendelsen af tidligere ledende eller fremtrædende nazister på fremskudte stillinger i samfundslivet, i særdeleshed forbundsværnets generalitet og justitsvæsnet. En række af afsløringerne er kommet fra den østtyske regering, som råder over en betydelig del af de dokumenter fra Hitler-tiden, der efter krigen blev fundet af de allierede. Andre afsløringer er fremkommet i forbindelse med nogle af de krigsforbryder-processer, der fra slutningen af 50'erne begyndte at versere ved vesttyske domstole. Også en del af den vesttyske presse har søgelyset rettet mod den nazistiske overvintring inden for politi, domstole, skolevæsen, universiteter og andre offentlige institutioner samt inden for det politiske liv. Men ingen skandale har rystet Vesttyskland så meget som Strauss-affæren i slutningen af 1962.

Også i udlandet vil Strauss-affæren endnu være i erindring i sine hovedtræk. Dens oprindelse var en artikel i det politiske ugemagasin »Der Spiegel«, som i en analyse af vesttyske NATO-manøvrer i efteråret 1962 fremførte en kritik af visse organisatoriske og våbenmæssige forhold i forbundsværnet. Virkningen var den, at forsvarsminister Franz Josef Strauss om natten den 27. oktober (på Cubakrisens højdepunkt) lod gennemføre en storstilet politiaktion mod bladets redaktions- og trykkeribygning i Hamborg og foranledigede, at en række af »Spiegel«s ledende redaktører og journalister blev arresteret. Ud over dette gennemførte Strauss på egen hånd, at artiklens forfatter, bladets militærsagkyndige skribent Conrad Ahlers, som var på ferie i Spanien, blev arresteret af det spanske politi.

Hele aktionen havde karakter af en politisk magtanvendelse efter diktaturstatens forbillede – og af en personlig hævnakt fra Strauss, som havde følt sig forfulgt af nærgående kritik mod sin person og embedsførelse i »Der Spiegel«. Motiveringen for Strauss' indgreb var beskyldningen mod »Spiegel« for at have begået landsforræderi ved afsløringen af »militære hemmeligheder«. Affæren fremkaldte en moralsk og politisk storm i hele landet, men fra forbundsdagens talerstol kom Adenauer sin forsvarsminister til undsætning og erklærede, at »Spiegel«s artikel afslørede »en afgrund af landsforræderi«. Skandalen udviklede sig til et politisk dilemma af første rang, og de frie demokrater erklærede deres udtræden af koalitionsregeringen for at gennemtvinge Strauss' fjernelse fra posten som forsvarsminister.

Under debatten i parlamentet blev Strauss afsløret som løgner, idet

han måtte indrømme, at han i sin første forklaring i forbundsdagen havde ført denne bag lyset om sin rolle som den, der havde dirigeret aktionen mod »Spiegel« og specielt arrestationen af Spiegel-medarbejderen i Spanien. Konrad Adenauer var tvunget til at give Strauss løbepas, og langt ind i de kristelige demokraters rækker herskede oprørthed over de politistats-metoder, som affæren havde bragt for dagen. Det var under denne debat, at indenrigsminister Herman Höcherl gjorde sig berømt ved sin kommenterende bemærkning om, at Spiegel-aktionen havde »ligget noget uden for legaliteten«, men ikke burde være noget minus for en ellers dygtig forsvarsminister. Nogle måneder senere var alle de arresterede igen sat på fri fod, og af hele den bombastiske forræderianklage er intet tilbage. Statsadvokaten fandt intet grundlag for at rejse sag, og »Spiegel« kræver nu 2 millioner D-mark i erstatning af staten.

Mens regeringskrisen mellem CDU og FDP stod på, indtraf det indenrigspolitisk besynderlige, at Konrad Adenauer lod optage kontakt med det socialdemokratiske parti om mulighederne for en regeringskoalition mellem de kristelige demokrater og SPD. Den gamle kansler, som fra første stund havde bekæmpet socialdemokraterne og sidestillet dem med kommunisterne og betegnet SPD som »Sovjetunionens trojanske hest«, forsøgte i sin kvide at redde sig ud af regeringskrisen ved at række følere frem til »ærkefjenden«.

Dette var en betydningsfuld oprejsning for socialdemokraterne, og selv om Strauss' fjernelse muliggjorde en genoptagelse af koalitionen mellem CDU og FDP, indtager kontakten mellem Konrad Adenauer og SPD en ikke uvæsentlig plads i den politiske kronologi.

Hvilket atter leder os tilbage til det mærkelige år 1959. Thi i november dette år gennemførte Tysklands socialdemokratiske parti en række vigtige beslutninger på sin partikongres i Bad Godesberg – beslutninger, som omkalfatrede SPD's partiprogram og totalt ændrede partiledelsens strategi og taktik i kampen for at blive Vesttysklands store folkeparti og komme til magten i Bonn.

Den kristelig-demokratiske union og dens bayerske søsterparti »den kristelig-sociale union« har aldrig været noget parti i programmatisk eller ideologisk betydning. Unionspartiet, som det kaldes, er i virkeligheden en folkeligt-politisk samlingsbevægelse, en sammenslutning af forskellige grupperinger omfattende befolkningskredse af såvel katolsk som protestantisk konfession og med tilhængere blandt både bønderne og arbejderne, forretningslivet og »flipproletariatet«, industrikredse og universitetskredse, kort sagt en samlingsbevægelse repræsenterende alle dele af den sociale lagdeling.

Man kan også kort sige, at CDU/CSU's »program« begrænser sig til den politiske og økonomiske og nationale genrejsning i bred almindelighed,

og at partiets ledende rolle i politik og samfundsliv har været dybt forbundet med personen Adenauer og dennes politiske evner og resultater og med personen Erhard og dennes mytiske ledelse af landets økonomi. Det er denne bredt anlagte appel til alle samfundsklasser og den eminente personlighedsdyrkelse omkring Adenauer og Erhard, som i forbindelse med Vesttysklands materielle genrejsning har gjort CDU til det hidtil uovervindelige masseparti. CDU har også i sine paroler om Tysklands nationale genforening lagt an på at appellere til millionskaren af flygtninge fra Oder-Neisse-provinserne og anvendt sig af en ofte tilspidset national og nationalistisk tone, som finder klangbund i millioner af tyske hjerter.

Mod denne konkurrence kunne socialdemokraterne ikke stille noget tilsvarende op – indtil partiets programrevision i november 1959. Trods Kurt Schumachers forsøg på at gøre SPD til det store folkeparti umiddelbart efter krigen var socialdemokraterne omgivet af mistro og reservation i netop de samfundslag, til hvilke de måtte trænge frem for at opnå de stemmereserver, som skulle gøre SPD til det store brede folkeparti. Konrad Adenauer kunne med held og ganske uden skrupler spille på den socialistforskrækkelse, som er så indgroet hos middelstanden i Vesttyskland for ikke at tale om de højere samfundslag. Og hertil kom den psykologisk vigtige faktor, at Adenauer, i takt med landets materielle fremgang, også kunne fremvise store udenrigspolitiske resultater. Det gik jo godt for Vesttyskland i den kolde krig. Landets optagelse i NATO var det afgørende vendepunkt i statusforandringen fra et nederlagets land til en selvstændig og suveræn nation, som ombejledes af stormagterne. Med skabelsen af det europæiske fællesmarked fik forbundsrepublikken mulighed for at gøre sig gældende i udformningen af en kontinental politik – sådan så det i hvert fald ud. Solen skinnede på Adenauer og hans alliancepolitik over for USA, den skinnede på hans forsoningspolitik over for Frankrig, og den skinnede på hans korstogs-politik over for Sovjetunionen og de europæiske østbloklande.

Den socialdemokratiske oppositionspolitik indsnævrede på denne baggrund partiets muligheder for at få de brede masser i tale uden for den arbejderklasse, som af tradition fra den før-nazistiske tid sluttede sig til SPD. Tre valgnederlag – i 1949, 1953 og 1957 – tvang SPD's partiledelse til at foretage en omvurdering. Og omvurderingen resulterede i Bad Godesberg-programmet 1959 og det store omsving i partiets politik og taktik.

SPD afskrev en række væsentlige principielle krav, herunder nationaliseringen af sværindustrien. Det accepterede Erhards »sociale markedspolitik« og gav plads for erhvervslivets frie initiativ. Det opgav sit nej til Vesttysklands genoprustning, til værnepligten og til landets medlemsskab af NATO og deklarerede i stedet sit »ja til forsvaret«. Det opgav sin modstand mod princip-beslutningen om forbundsværnets udrustning med atomvåben og gik på linje med CDU-regeringen ind for vesttysk medbestemmelsesret

over atomvåbnet i form af en multilateral NATO-atomstyrke. Det afskrev sin tidligere praktiserede kritiske holdning over for kirken og sluttede fred med både den katolske og den protestantiske kirkeledelse.

Det ændrede også signaler i den nationale politik, idet SPD-førerne på næsten samme måde som CDU og CSU og FDP slog an til appel til flygtningeorganisationerne og påstandene om tysk selvbestemmelsesret og hjemstavnsret vedrørende genoprettelse af det tyske riges grænser af 1937 – hvilket i politisk konsekvens vil sige revision af Oder-Neisse-grænsen. Det undtog ikke Sudetlandet i Tjekoslovakiet fra »selvbestemmelses- og hjemstavnsretten«.

SPD reviderede også sin holdning i spørgsmålet om Vesttysklands forhold til den tyske demokratiske republik. Mens partiet så sent som i foråret 1959 havde lanceret en Tysklandsplan, som anbefalede oprettelsen af fælles østtyske og vesttyske regeringskommissioner til drøftelse af tekniske, lovgivningsmæssige, kulturelle og menneskelige tilnærmelser, så lagde SPD nu milevid afstand mellem sig selv og dette i og for sig behjertede og fornuftige forsøg på at nedbryde nogle af murværkerne i bastionerne mellem de to tyske stater.

Var denne ligefrem revolutionære programmatiske og politiske revision en nødvendighed? For partiledelsens vedkommende herskede der ingen tvivl om, at dette spørgsmål måtte besvares med et ja – dersom de store brede lag blandt partifunktionærerne og SPD's vælgere erkendte, at socialdemokratiets hovedmål var at bryde CDU's magtmonopol og selv opnå regeringsmagten i Bonn. For dette fagre måls skyld gik partiledelsen så vidt som til praktisk talt at opgive det tyske socialdemokratis identitet, som det kendtes gennem det meste af 100 års politisk historie.

Blandt mange partimedlemmer og i funktionærernes rækker herskede til at begynde med en kraftig modstand mod såvel program-revisionen som den forandrede taktik. Adskillige fandt, at SPD-ledelsen gik for langt i kapitulation for tidsånden i Vesttyskland, som den var skabt af tre regeringsperioders kristelig-demokratisk dominans. Enkelte gjorde sammenligninger med socialdemokratiets kapitulation for den kejserlige regerings krigspolitik i august 1914, og mange betvivlede, at Bad Godesberg-»revolutionen« ville indbringe partiet de tilsigtede resultater. Oppositionen mod partiledelsen fik udtryk hos ungsocialisterne og blandt mangeårige ideologisk fremtrædende kredse, men partiets nye triumvirat – formanden Willy Brandt og de to viceformænd Herbert Wehner og Fritz Erler – var i stand til at dæmpe kritikken, tildels ved at ekskludere en række af de mest uforfærdede kættere fra partiet. Det nye socialdemokratiske eksperiment kunne gå sin gang.

Var eksperimentet nødvendigt og anbefalelsesværdigt ud fra den betragtning, at SPD derved prisgav rollen som demokratisk oppositionsparti?

Thi den reviderede holdning indebar ikke alene, at socialdemokratiet forandrede sit nej til et ja, når det drejede sig om en række af de mest betydningsfulde spørgsmål i vesttysk udenrigs- og militærpolitik. Revisionen indebar, at SPD også på adskillige indenrigs- og økonomisk-politiske områder, hvor opposition og uforbeholden kritik var nødvendig, nu dæmpede tonen ned og frembød skuet af et parti, som af opportunitetsgrunde behandlede regeringen lempeligere, end det ville og burde have gjort, dersom det helt skulle udfylde sin rolle som politisk og parlamentarisk alternativ til CDU. Der indtraf det, at alternativets klarhed for en stor del forsvandt i vesttysk politik.

Taktisk var dette en indlysende fordel for SPD-ledelsen, som i mange vælgeres øjne kunne genvinde noget af den tillid, det havde sat overstyr ved sin »nej-politik«. Det var selvsagt også en fordel, at CDU ikke længere med samme virkning som tidligere kunne diskriminere socialdemokratiet som de »vaterlandslose Gesellen«s parti. Den nye socialdemokratiske omfavnelses- og omklamringstaktik var i stand til at svække den kristelig-demokratiske socialistforskrækkelse, og især på baggrund af Berlinkrisen og »muren« før valget i 1961 var det af en vis ubestridelig virkning, at Willy Brandt og hans medarbejdere kunne appellere til den nationale enighed og til samling af kræfterne om en ny og bedre Tysklands-politik.

Men denne omfavnelses- og omklamringstaktik måtte uundgåeligt samtidig virke fremmedartet og negativ på mange kræfter, som netop i SPD's oppositionspolitik havde set et alternativ til det kristelig-demokratiske regime og den af Adenauer restaurerede øvrighedsstat. I disse kræfters opfattelse fremstod SPD pludselig som et parti, der havde opgivet sig selv og antaget farve og skikkelse efter rivalen. Partiledelsen bekræftede for så vidt selv denne opfattelse ved at erklære, at SPD ikke stræbte efter at gøre tingene anderledes end CDU, men kun ville gøre dem bedre end de kristelige demokrater. Det vil sige, at selve argumentet om en regeringsforandring for regeringsforandringens og demokratiets funktionsdueligheds skyld blev det bærende og afgørende i SPD's valgpolitiske stormløb, mens der ikke for vælgerne fremstod nogen påfaldende forskel mellem CDU og socialdemokratiet, som kunne bestyrke argumentets politiske værdi.

Det valgpolitiske resultat viste sig første gang ved valget til Bonn-parlamentet i september 1961, idet SPD som nævnt satte stemmetallet smukt i vejret (fra 31,8 til 36,2 pct.), men dette resultat må ses på baggrund af tillidskrisen omkring Konrad Adenauer og de kristelige demokraters tilbagegang, som kom både koalitionspartneren FDP og socialdemokratiet til gode. Fremgangen i 1961 må også i første række ses som resultatet af den gamle, nu mindre heldige kanslers konfrontation med den betydeligt yngre og vitalere Willy Brandt, thi det socialdemokratiske omsving havde endnu ikke kunnet nå at få den gennemgribende virkning. Det skulle

den, mente parti-strategerne, for alvor få ved forbundsdagsvalget fire år senere, når omklamrings- og omfavnelsestaktikken over for og meningsstridighederne inden for CDU havde haft bedre tid til at bundfælde sig hos vælgerne.

Og der var da også visse ting, som i månederne før parlamentsvalget den 19. september 1965 talte for en stor socialdemokratisk fremgang, omend skeptikerne måtte betvivle, at partiets håb om at blive det største parti ville gå i opfyldelse. De vigtigste af de foreteelser, som aftegnede et negativt barometeromsving for det kristelig-demokratiske regeringsparti, udspillede sig på det udenrigspolitiske felt. Selv om SPD i det store og hele havde sluttet op om CDU's udenrigskurs, var og er situationen dog den, at socialdemokratiet repræsenterer tendensen til en større politisk fleksibilitet over for udviklingen i både vest og øst. Og dette socialdemokratiske ønske om større nuancering i Vesttysklands udenrigspolitik og Tysklandspolitik syntes at have en bedre ræsonnans i selve den storpolitiske udvikling og en bedre appel til mange vesttyske befolkningskredse end 16 års kristelig-demokratiske regime med udpræget slagside til udenrigspolitisk »krigsførelse« i den kolde krigs stivnede ideologi. I flere henseender herskede større overensstemmelse mellem SPD's udenrigspolitik og den liberale CDU-fløj end mellem den sidstnævnte og CDU's kolde krigere.

Tesen om Tysklands genforening er dogme nummer ét i forbundsrepublikkens udenrigspolitik. Af denne tese udleder samtlige partier det dogme, at den tyske demokratiske republik »ikke eksisterer«, idet DDR's regerings- og magtsystem ikke er udgået af befolkningen i Østtyskland, men alene opretholdes i kraft af Sovjetunionens magtpolitiske diktat. Det spiller overhovedet ingen rolle for de vesttyske partier og politikere ved denne betragtningsmåde, at forbundsrepublikken lige siden 1949 – ja før – selv opretholder udstrakte officielle handelsforbindelser med Østtyskland og i året 1964 nåede op på en samhandel med det »ikke-eksisterende« DDR på 2,3 milliarder D-mark. Bonn-regeringen og partierne hævder, at denne samhandel ikke foregår med Ulbricht-staten, men med de tyske landsmænd i »Sovjetzonen«, som man kalder den tyske demokratiske republik. Den opretholdes i den hensigt at komme de betrængte østtyskere til hjælp (Vesttysklands udførsel til Østtyskland omfatter hovedsagelig maskiner og industrivarer) og for at danne en slags »klemme« på den østtyske regering med henblik på at holde forbindelsesvejene til og fra Vestberlin åbne for den civile og kommercielle vesttyske trafik og for de hundrede tusinder, ja millioner, af vesttyskere, som årligt besøger den tidligere tyske rigshovedstad. Den vesttyske samhandel med Østtyskland motiveres som »et indre tysk anliggende«, men må dog i realiteten siges at undergrave Bonn-republikkens politiske påstand om den tyske demokratiske republiks ikke-eksistens.

Den vesttyske tese om genforeningen rummer imidlertid også det dogme,

at det tyske rige ikke er ophørt at eksistere trods Tysklands militære nederlag og betingelsesløse kapitulation i maj 1945. Heraf udledes, at det tyske riges grænser af 1937 – det vil sige Hitlertysklands grænser inden nazisens magt- og erobringspolitik i Europa – har folkeretslig gyldighed den dag i dag, og at fordrivelsen af tyskerne fra Pommern, Preussen og Schlesien (Oder-Neisse-provinserne) dels er i strid med folkeretten og dels ikke er noget kriterium for grænseforandringens gyldighed. Vesttyskland afviser således de krigsførende sejrsmagters beslutninger på Yalta- og Potsdamkonferencerne i 1945 om at forandre den tysk-polske grænse og overdrage provinserne Pommern og Schlesien og den sydlige halvdel af Preussen til – som det hedder i Potsdam-deklarationen – »midlertidig polsk administration«.

Kort og godt: den tyske forbundsrepublik nægter at anerkende landafståelserne og Oder-Neisse-grænsen som politiske realiteter og hævder »det tyske folks selvbestemmelsesret og hjemstavnsret« til at bestemme et genforenet Tysklands grænser. I princippet hævder Bonn-republikken, at genforeningen må omfatte ikke kun de to nuværende tyske stater, men også de tidligere tyske provinser Pommern, Preussen og Schlesien. Der er tilmed vesttyske politikere, som støtter sudettyske flygtningeorganisationers krav om »hjemstavnsret« til Sudetlandet, og blandt disse er den mangeårige trafikminister Hans Christoph Seebohm, som ved flere lejligheder i offentlige taler har erklæret, at Sudetlandet er »frarøvet« tyskerne, og at disse har ret til at få »det stjålne land« tilbage.

»Det stjålne land« er som bekendt det grænseland i Tjekoslovakiet, som ved München-overenskomsten mellem Hitler, Mussolini og Frankrig og England i 1938 blev frataget tjekoslovakerne og indlemmet i »det stortyske rige«, og som efter verdenskrigen er kommet tilbage til det land, hvor det hører hjemme. Minister Seebohm og de sudettyske flygtningeorganisationer gør gældende, at München-overenskomsten stadig har folkeretlig gyldighed, og forbundskansler Erhards regering har nok taget reservation over for Seebohms udtalelser om »det stjålne land«, men har ikke kunnet gå med til at erklære München-aftalen for ugyldig. Bonn-regeringen nøjes med at sige, at Vesttyskland ikke gør territorielle krav gældende over for Tjekoslovakiet, hvilket naturligvis ikke er nok til at kunne berolige dette land. Dog, frem for alt er det Oder-Neisse-problemet, som indtager en dominerende plads i hele den vesttyske politiks holdning over for Polen og de øvrige østeuropæiske stater. Og det er i overvejende grad dette problem, som vil komme til at spille en rolle i den fremtidige vesttyske politik og i forbundsrepublikkens forhold til både de vestlige og østeuropæiske lande. »Oder-Neisse« er et nøgleord, når det gælder spørgsmålet om Vesttysklands tilpasning til udviklingen i Europa og relationerne mellem øst og vest.

Ministre, politikere, partier og flygtningeorganisationernes funktionærer

er naturligvis inderst inde fuldstændig klar over, at der med Oder-Neissegrænsen er skabt en magtpolitisk realitet, som ikke lader sig ændre af nok så hede anråbelser om den tyske genforening. Udvidelsen af de polske landområder mod vest i 1945 var en dobbelt kompensation for de lidelser og ødelæggelser, Hitler-Tyskland havde pådraget Polen i verdenskrigen, og for de polske landafståelser til Sovjetunionen i øst. Sovjetunionens garantierklæringer for Oder-Neissegrænsen er flerdimensionale, og venskabs-, bistands- og fredspagten mellem Polen og Østtyskland, som jo er de stater, der direkte berøres af grænsen, repræsenterer kendsgerninger, som ikke mindskes af den omstændighed, at Potsdam-aftalen betegner den polske administration over disse landområder som »midlertidig«. I praktisk politik har da også alle lande i verden, med undtagelse af Vesttyskland, anerkendt »midlertidigheden« som en permanent og uforanderlig og ukrænkelig tilstand, og ingen magt på jorden drømmer om at røre en finger for at bistå vesttyske tanker om en revision af denne grænse.

Uanset deres indre erkendelse af tingenes tilstand har de vesttyske politikere dog ikke været i stand til åbent at give udtryk for, at landet ligger, som det ligger. Dels fordi man af hensyn til den folkeretslige politiske konstruktion om »det tyske rige«s grænser ikke kan give afkald på postulaterne om Oder-Neisse-grænsen (man mener at have noget at »handle med« ved en eventuel tysk fredstraktat) – og dels fordi partierne i deres indbyrdes kappestrid ikke kan afstå fra at appellere til vælgermasserne om genforeningen af hele det tyske rige. »Dreigeteilt? Niemals!«. Sådan lyder den enstemmige proklamation om dette tema. Og sådan lyder det i den vesttyske appel til verdensoffentligheden om genforeningen af Forbundsrepublikken, Midttyskland, som man kalder den tyske demokratiske republik, og »Østtyskland«, der i Bonns opfattelse udgøres af Oder-Neisse-landene.

Problemets stridbarhed fik en kraftig understregning, da den tyske protestantiske kirkes synode i oktober offentliggjorde et memorandum, som i realiteten opfordrer regering, politikere og befolkning i forbundsrepublikken til at affinde sig med Oder-Neisse-grænsen. Kirken erklærer, at de polske landudvidelser mod vest er et eksistensvilkår for den polske stat efter krigen. Det kirkelige memorandum fremkaldte et ramaskrig fra flygtningeorganisationerne, og både CDU og regeringen, deriblandt udenrigsminister Schröder, afviste kirkens ret til at blande sig i politik. Flere protestantiske kirkeledere blev udsat for mordtrusler, og andre, der støtter kirkens opfordring til besindelse, var genstand for ildpåsættelser i deres hjem. Virkningen af kirkens behjertede ord var således en ny opblussen af nationalistiske reaktioner fra soldaterforeninger, flygtningeorganisationer og tilsvarende samfundsgrupper. Foreløbig har den katolske kirke holdt sig på den »nationale« linje i spørgsmålet om Oder-Neisse-grænsen.

Det er i denne forbindelse, at man også må betragte Hallsteindoktrinen

– denne berømte vesttyske udenrigspolitiske doktrin, som markerer, at forbundsrepublikken ikke kun ikke anerkender Østtyskland, men også nægter at give diplomatisk anerkendelse til tredjelande, som plejer diplomatiske forbindelser med den tyske demokratiske republik.

Men begge dele – ikke-anerkendelsen af Oder-Neisse-grænsen og Hallstein-doktrinen – har i de senere år vist sig at være en stadigt stigende belastning for Bonn-regeringens egen udenrigspolitik. Især er Hallstein-doktrinen blevet en snare, som har fanget Vesttyskland i immobilisme og forårsaget vanskeligheder og kriser i forholdet til en række neutrale lande, først og fremmest de arabiske stater. Hallstein-doktrinens virkninger som en boomerang blev særskilt iøjnefaldende under trekant-dramaet Bonn-Jerusalem-Cairo i begyndelsen af 1965. Indtil dette tidspunkt havde Vesttyskland vægret sig ved at optage diplomatiske forbindelser med Israel for ikke at risikere, at Ægypten og andre arabiske lande skulle »hævne sig« ved at anerkende Østtyskland. I stedet forsøgte Bonn-regeringen at holde Israel skadesløs med erstatninger og udvidede under Adenauers ledelse denne politik til at omfatte en hemmelig aftale om vesttysk våbenhjælp til den israelske stat. Den var dog ikke mere »hemmelig«, end at Cairo udmærket vidste besked om den. Nu kom Walter Ulbricht med sit fremstød til Ægypten, hvilket syntes at skulle resultere i direkte diplomatiske forbindelser mellem Nasser og Østberlin. Over for denne trussel reagerede Bonn ved at true med at standse sin u-landshjælp til Ægypten. Og da Ulbricht-besøget i Cairo alligevel ikke blev indstillet, måtte Ludwig Erhard gøre alvor af sine ord i en sådan grad, at resultatet blev optagelsen af diplomatiske forbindelser mellem Bonn og Israel. Hvilket nu fik ti af den arabiske ligas tretten lande til at hjemkalde deres ambassadører fra Bonn og halvvejs afbryde den diplomatiske forbindelse med Vesttyskland. Hallstein-doktrinen havde lidt sit største nederlag. Det var omtrent på samme tidspunkt, at Bonn-parlamentet, trods modstand i befolkningen og hos de frie demokrater og mange CDU-folk, men hårdt trængt af den udenlandske opinion, vedtog fem års forlængelse af forældelsesfristen for de tyske forbrydelser i nazitidens udryddelseslejre.

Krigsforbryderprocesserne kom først rigtigt i gang i 1958 og er ikke »populære« hos menigmand. CDU's appel til masserne har i høj grad bidraget til, at vesttyskerne afviser »opgøret med fortiden«, og Hallstein-doktrinen underbygger de nationalistiske stemninger og korstogs-ideologien over for de østeuropæiske lande.

I virkeligheden har Erhard-regeringen med udenrigsminister Gerhard Schröder som initiativtageren selv undermineret Hallstein-doktrinen. Man er klar over, at den står i vejen for den vesttyske østpolitik. Man har i tiden fra 1963 sluttet aftale med Polen, Ungarn, Rumænien og Bulgarien om oprettelse af handelsmissioner i disse lande og i Bonn, hvilket er et reelt

skridt til omgåelse af Hallstein-doktrinen og forbedring af Vesttysklands forhold til disse lande. Det har endda været på tale som prøve-eksempel at optage diplomatisk forbindelse med Rumænien, idet man gør gældende, at de østeuropæiske lande i grunden »ikke kan gøre for«, at de har været nødsaget til at anerkende Østtyskland og ikke bør behandles anderledes end Sovjetunionen, med hvem Bonn-regeringen jo har diplomatisk forbindelse siden 1955. En sen erkendelse af Hallstein-doktrinens tvangsmæssige binding af en mere nuanceret vesttysk øst-politik.

Men det er en erkendelse, som modarbejdes energisk af »de vesttyske gaullister« i Ludwig Erhards eget parti, og også i den vestlige politik møder Erhard og Schröder kraftig modstand hos »gaullisterne« i Bonn. Adenauers forsoning med Frankrig kronedes af den tysk-franske separat-aftale i januar 1963, få uger før de Gaulles veto mod Englands optagelse i fællesmarkedet. Siden da er der i Vesttyskland foregået en tovtrækning mellem på den ene side Adenauer-gruppen, til hvilken frem for alt hører Franz Josef Strauss, der i sin egenskab af formand for den bayerske kristelig-sociale union fremdeles udøver en stor indflydelse i vesttysk politik, og på den anden side den såkaldte atlantiske gruppe omkring Erhard og Schröder. »Gaullisterne« kræver et intimere samarbejde med general de Gaulle, skønt denne med sin politik i Europaspørgsmålet, med sin afvisning af en overnational politisk Europa-organisation, med sit ubetingede nej til vesttysk medbestemmelsesret over atomvåbnet, med sine krav om en NATO-reform og med sin godkendelse af Oder-Neise-grænsen selv har bidraget til at lægge kølig luft mellem Paris og Bonn. Senest har generalens ultimative fordringer til fællesmarkedet i spørgsmålet om en fælles landbrugspolitik og om en skarp begrænsning af EEC-kommissionens politiske beføjelser uddybet konflikten med Vesttyskland, som går ind for den størst mulige europæiske integration – og som i sin NATO-politik forlanger medbestemmelsesret over atom-magternes strategi.

Udviklingen inden for fællesmarkedet har således været et alvorligt bagslag for Erhards politik og skærpet skismaet mellem kansleren og de CDU-kræfter, som under Adenauers ledelse bekæmper ham og Schröder. I mindst lige så høj grad og måske i sine konsekvenser af mere vidtrækkende betydning er det skisma, som er opstået omkring den amerikanske plan vedrørende oprettelsen af en multilateral atomslagstyrke – MLF – med vesttysk deltagelse. Siden projektets første fremsættelse under Eisenhower-regeringen i 1960 har Bonn-republikken sat sit håb til MLF som en vej til at blive en slags associeret medlem af atomklubben. Traktaten af 1954 om forbundsrepublikkens optagelse i NATO forbyder Vesttyskland at fremstille atomvåben (samt bakteriologiske og kemiske våben) på »dets eget territorium«. Bonn-regeringen har benægtet, at den nærer ønske om et nationalt tysk atomvåben, men den gør gældende, at Vesttysklands strategiske betyd-

ning er så omfattende, at landet må have politisk og militær medindflydelse på atomvåbnet og dets eventuelle anvendelse.

Efter Cuba-krisens afvikling og den påbegyndte tilnærmelse mellem Washington og Moskva synes der imidlertid at være indtruffet en omtænkning i de amerikanske planer, og på NATO's ministerråds-møde i Paris i december 1964 så det ud til, at præsident Johnson var villig til at afskrive eller i hvert fald ændre MLF-projektet. Dette skyldtes i speciel grad Frankrigs kategoriske afvisning af vesttysk indflydelse på atomvåbnet, samt også betænkeligheder hos den nye britiske regering, der har fremlagt en alternativ plan om en såkaldt atlantisk atomstyrke (ANF), som skulle mindske Vesttysklands mulighed for at få »en finger på aftrækkeren« sammenlignet med de tyske muligheder i MLF-projektet.

Og til dette kommer så forhandlingerne i eftersommeren 1965 om en udvidelse af den amerikansk-sovjetisk-britiske atomstop-aftale, som kom i stand mellem Kennedy, Krustjov og Macmillan to år tidligere – samt drøftelserne på nedrustningskonferencen i Genève om et forbud mod udbredelsen af atomvåbnet. Den sidstnævnte mulighed har i britisk og delvis også i amerikansk politik fået en så fremtrædende opmærksomhed, at der i skrivende stund tales om en skrinlæggelse af de hidtidige multilaterale atomprojekter til fordel for en aftale med Sovjetunionen om standsningen af a-våbnets udbredelse og måske en sikkerhedsordning i Europa på basis af den tyske status quo, altså Tysklands deling.

En sådan udvikling vil selvsagt komme de vesttyske egeninteresser på tværs, og det hævdes i den tyske argumentation, at forbundsrepublikken vil synke ned til at blive en andenklasses, diskrimineret nation. Skarpest har Adenauer under valgkampen i september 1965 udtrykt modstanden ved at anklage amerikanerne for at ville »udlevere Tyskland og hele Europa« til russerne. Franz Josef Strauss vakte international opmærksomhed ved sin udtalelse om, at dersom Vesttyskland ikke får medbestemmelsesret over atomvåbnet, så kan man ikke udelukke, at der før eller senere vil opstå en ny tysk »Führer«, som vil skaffe Tyskland atomvåben på den ene eller anden måde. Og også udenrigsminister Schröder har i presse- og radio-interviews, endda under forhandlingerne om dannelsen af den nye vesttyske regering, fraveget sin tidligere mere nuancerede linje og forlangt »vesttysk indflydelse på et atomvåben-system«, hvilket vil sige adgang til at blive medejer af en atomstyrke.

Såvel i øst som i vest står da Vesttyskland over for vanskeligheder og problemer, som stiller store krav til den nye regering i Bonn. Og det var disse udenrigspolitiske vanskeligheder og bagslag, som tillige med den socialdemokratiske aftvætnings- og omklamrings- og omfavnelsestaktik gav SPD-ledelsen forhåbninger om at opnå den helt store valgsejr i september 1965 – i hvert fald så stor en valgsejr, at partiet kunne komme på tale som

koalitionspartner i en regering sammen med den kristelig-demokratiske union. Også hos CDU var der kredse, som gerne så »en stor koalition« – dels for at have nogen at dele ansvaret med ved de upopulære og vanskelige beslutninger og erkendelser, som forestår i vesttysk politik 20 år efter krigens afslutning, og dels for at kunne udmanøvrere Ludwig Erhard, som forekommer dem for viljesvag og evnesvag på posten som forbundskansler. Karakteriseringen af Erhard som »der Gummilöwe« har på mange måder vist sig at være berettiget. Den sidstnævnte motivering hænger dog i særlig grad sammen med den personlige magtkamp inden for CDU og med Franz Josef Strauss' ambitioner om et politisk come back til en indflydelsesrig ministerpost i Bonn.

Formodningerne om et »hoved ved hoved kapløb« mellem CDU og SPD skyldtes især en række opinionsundersøgelser foretaget af et par af de mest fremtrædende tyske »Gallup«-institutter, hvis påstande fik SPD til at proklamere sejren på forhånd.

Men valget forløb ganske anderledes. Det var til de flestes overraskelse Ludwig Erhard og hans CDU, som gik frem og generobrede de stemmer, som partiet havde tabt under Adenauers ledelse i 1961, og endda mere til. De kristelige demokrater satte stemmetallet op fra 45,3 pct. til 47,6 pct., Erhard var urørlig, planerne om at udskifte ham ved dannelsen af »den store koalition« gik i vasken. For nok gik også socialdemokraterne frem, fra 36,2 til 39,3 pct., men dette var langt mindre, end partiet havde håbet på. Det lykkedes end ikke SPD at komme over 40 pct.-grænsen, som var deres minimums-beregning. Opinionsundersøgelserne havde været ganske fejlagtige og vildledende. Men de fik den virkning, at CDU kunne mobilisere hundrede tusinder af tøvende vælgere, der var bange for en socialdemokratisk valgsejr.

En medvirkende årsag til SPD's politiske nederlag var den smudskampagne, som i en årrække har været ført imod Willy Brandt, og som på en infam måde insinuerer, at han har begået unationale handlinger ved at emigrere fra Tyskland i Hitlertiden og blive norsk statsborger samt ved at lade sig udnævne til norsk presseattaché i Berlin efter krigen og »optræde i norsk uniform«. Denne smædekampagne mod Willy Brandt fik et nyt og rabiat opkog under valgkampen i månederne før 19. september 1965, og selv Ludwig Erhard undslog sig ikke for at lægge navn til insinuationerne.

Men især skyldtes det socialdemokratiske nederlag, at mange vælgere til syvende og sidst ikke rigtigt vidste, om de skulle stemme på SPD, når socialdemokraterne alligevel førte den samme politik som CDU. De foretrak at genvælge originalen i stedet for at stemme på kopien, og selv om SPD erobrede næsten halvanden million nye vælgere og især gik frem blandt funktionær- og arbejderbefolkningen i Ruhrdistriktet, syntes mange venstreorienterede partifunktionærer og SDP-medlemmer at have fået ret i deres prog-

nose om det urigtige og nytteløse i at lægge sig så tæt op ad CDU, at vælgerne praktisk talt ikke kunne se forskel. Willy Brandt drog med det samme den konsekvens af nederlaget, at han afstod fra at være SPD's kanslerkandidat ved næste valg og gav afkald på det forbundsdagsmandat, som han havde vundet på landslisten i Nordrhein-Westfalen. Der var allerede få uger efter valget tegn på et opgør inden for SPD om den førte politik efter programrevisionen i 1959 og især om den taktik, som nok havde undermineret en del af socialistforskrækkelsen, men samtidig skabt afstand mellem SPD og de tyske fagforeningers hovedsageligt socialdemokratiske leder- og medlemskredse og også fremkaldt kritik hos en del af ungdommen.

Stor var også bestyrtelsen i det frie demokratiske parti, som var gået til valg på parolen »Med CDU, men uden Strauss« og mistede en fjerdedel af sine vælgere. Partiets stemmeandel mindskedes fra de 12,8 til 9,5 pct. Valget havde imidlertid peget på en fortsættelse af koalitionen mellem CDU /CSU og FDP, men regeringsforhandlingerne blev usædvanligt vanskelige. Først forsøgte Adenauer-Strauss-gruppen at tvinge Gerhard Schröder bort fra udenrigsminister-posten – reelt af personlige hævnmotiver (Schröder bidrog til at styrte Strauss under Spiegelaffæren i 1962), formelt med den påstand, at det var Schröder, som havde forskyldt forværringen af det tysk-franske forhold og forårsaget en »indkredsning og isolering « af Vesttyskland fra øst og vest.

Som medgarant for Schröders udenrigspolitik var Ludwig Erhard dog tvunget til at fastholde sin udenrigsminister – hvorpå Adenauer-Strauss-falangen gik løs på det næste offer, de frie demokraters partiformand, Erich Mende, som jo ikke kun havde tvunget Adenauer bort i 1963, men også forinden været en af hovedaktørerne ved Strauss' fjernelse fra regeringen. Også her var motiverne altså personlige, men dækket til med påstandene om, at Erich Mende i sin egenskab af vicekansler og minister for fællestyske anliggender (det vesttyske »genforenings-ministerium«) i ledtog med Schröder havde ført en alt for undvigende politik over for det østtyske kommunistregime og bragt de vesttyske positioner i fare. Erich Mende og de frie demokrater har været talsmænd for en fleksibel Tysklandspolitik og ikke været bange for at give DDR visse formelle, men i praksis lidet betydningsfulde indrømmelser for at opnå ordninger om tilladelse for befolkningen i Vestberlin til at besøge slægtninge og venner i Østberlin ved årets store højtider, den såkaldte passérseddel-ordning.

FDP har også gjort sig bemærket ved forslag om oprettelse af øst–vesttyske kommissioner, som skulle forhandle om lempelser i de nuværende rejse- og kultur-restriktioner mellem de to lande. Partiet mener, at det er vigtigere at opnå små fremskridt end slet ingen fremskridt, hvilket ligger på linje med Brandts tilskyndelser til ved en nuanceret Tysklandspolitik at fremkalde »forandringer gennem tilnærmelser«. Begge partier antyder tilmed, at det

kunne være nyttigt at optage direkte vesttyske forhandlinger med Sovjetunionen om muligheder for Tysklands genforening, forhandlinger, som dog måtte koordineres med vestmagterne. Begge partier kræver »et nyt initiativ« i genforeningsspørgsmålet og mener, at CDU's politik er stagnation.

Også Adenauer-Strauss-fløjens kampagne mod Erich Mende brød imidlertid sammen, og efter flere ugers dramatiske koalitionsforhandlinger lykkedes det endelig i sidste øjeblik før den nyvalgte forbundsdags åbningsmøde at få en regeringsaftale i stand mellem CDU/CSU og de frie demokrater. Den nye regering under Ludwig Erhards ledelse råder over 294 mandater med socialdemokraternes 202 – i den forrige forbundsdag var stillingen henholdsvis 309 og 190.

Skønt Erhard–Mende-koalitionen således er i besiddelse af en stærk majoritet, er det på grund af FDP's tilbagegang og CDU's indre splittelse en svækket koalitionsregering, som nu skal føre vesttysk politik. I sin udenrigspolitik må regeringen arrangere sig på en måde, som ikke skærper modsætningerne mellem dens egne »atlantikere« og »gaullister«. Dette har allerede medført, at Schröder og Mende af hensyn til Adenauer-Strauss-fløjen var nødsaget til at nedtone deres tidligere udtalelser om en mere udoktrinær politik over for østlandene og den tyske demokratiske republik. Erhard risikerer imidlertid på denne måde at køre fast på en ubevægelighedens politik, som også i fremtiden stiller sig på tværs af bevægeligheden i udviklingen mellem øst og vest i Europa.

På det indenrigspolitiske område må Ludwig Erhard regne med omend ikke et nyt om- eller tilbagesving hos socialdemokraterne så dog en klarere formuleret oppositionspolitik, som især kan komme til udtryk, når forbundsdagen i sin nye samling skal tage stilling til regeringens lovforslag om grundlovsændringer i forbindelse med indførelsen af fuldmagtslovene, de såkaldte Notstandsgesetze. Socialdemokraterne havde i den forrige parlamentssamling erklæret sig principielt villige til at medvirke ved en sådan lovgivning, som vil give staten meget udstrakte og delvis autoritære fuldmagter i situationer, der indebærer »indre eller ydre farer«. Når fuldmagtslovene ikke gennemførtes, skyldtes det især, at fagforeningerne rejste energiske protester mod dette vældige lovkompleks, som i sin hidtil foreliggende form vil kunne anvendes til indgreb mod strejkeretten samt forsamlingsfriheden og til indskrænkning af arbejdernes frie bevægelighed og presse- og ytringsfriheden. LO's protester fik socialdemokraterne til at melde fra, men regeringens lovforslag vil komme igen i den nye samling. Da gennemførelsen kræver to tredjedels flertal, afhænger det af socialdemokraterne, hvorledes lovene kommer til at se ud i deres endelige formulering.

Et andet vigtigt indenrigspolitisk problem er spørgsmålet om udvidelsen af arbejdernes og fagforeningernes medbestemmelsesret i industrien. LO's krav går ud på, at den nugældende lov skal udvides til også at omfatte de

produktionsmæssige og finansielle forhold inden for hele storindustrien, et krav som kategorisk afvises af industriforbundet og af Erhard og størstedelen af CDU samt hele FDP. Eftersom regeringens nye arbejds- og socialminister Hans Katzer kommer fra CDU's venstrefløj, kan der ventes interne vanskeligheder ved den kommende sociale lovgivning.

En af de nyudnævnelser, som har fremkaldt størst opmærksomhed og kritik, er udnævnelsen af CSU-manden Richard Jaeger til justitsminister. Jaeger er en af landets mest profilerede kommunistjægere og har i mange år plæderet for genindførelse af dødsstraffen. Han er en erklæret beundrer af Franco og Salazar og har placeret sig på den kristelig-demokratiske unions allerydeste højrefløj. Hans tese er, at verden består af to halvdele, som regeres af henholdsvis »gentlemen« og »banditter«, og at staten må gribe til midler uden om grundloven for at bekæmpe »den uhyre farlige og subversive bolchevisme«. Richard Jaegers politiske hovedopgave bliver at udarbejde lovforslag om en reform af den vesttyske straffelov, som stammer fra Bismarck-tiden.

Socialdemokratiets rolle i vesttysk politik er ikke blevet mindre betydningsfuld, men snarere mere betydningsfuld efter forbundsdagsvalget den 19. september. De indre modsætninger mellem regeringskoalitionens partnere og mellem de stridende grupperinger i Erhards eget parti giver koalitionsregeringen en svag start og vil efter al sandsynlighed hænge som en trussel over kanslerens og regeringens skæbne.

I den økonomiske politik står Erhard over for betydelige vanskeligheder. Den »velstandspolitik«, på hvilken han sejrede, viste sig efter valget at være i fare for at blive angrebet af »inflationens sygdomme«. I månederne før forbundsdagsvalget havde regeringspartierne, smukt støttet af SPD, rundhåndet bevilget en række renteforhøjelser og andre sociale ydelser. I sin regeringserklæring i november måtte Erhard selv tage gassen af denne valgpolitik ved at bebude nedskæringer på statsbudgettet og forhøjelse af skatter og afgifter. Han gik så vidt som at forlange en forøgelse af arbejdstiden med en time om ugen til imødegåelse af merforbrugets stigende valutafølger, som i 1964 for første gang viser underskud på landets betalingsbalance.

Udenrigspolitisk var regeringserklæringen i realiteten en bekendelse til uforanderligheden i Bonn-republikkens kurs over for Sovjetunionen, Polen og de øvrige østeuropæiske lande. Erhard stiller de samme betingelser som Adenauer for vesttysk medvirken til afspænding i Europa: genforening og afvisning af Oder-Neisse-grænsen samt krav om vesttysk medlemskab i en atomslagstyrke. Vesttyskland fortsætter i det store og hele sin Adenauervej uden Adenauer. Og det sidste ord er endnu ikke sagt om »den store koalition« mellem socialdemokrater og de kristelige demokrater.

Fem valg til forbundsdagen i Bonn

1949 (402 mandater)

	Stemmer	%	Mandater
Kristelige demokrater (CDU/CSU)	7.359.084	31	139
Socialdemokrater (SPD)	6.934.975	29.2	131
Det frie demokrat. parti (FDP)	2.829.920	11.9	52
Det tyske parti (konservativt)	939.934	4.0	17
Centrumpartiet (katolsk)	727.505	3.1	10
Bayernpartiet (katolsk-konservativt)	986.478	4.2	17
Sydslesvigsk Vælgerforening (det dansksindede mindretals parti)	75.388	0.3	1
Kommunistpartiet	1.361.706	5.7	15
Det økonom. genrejsningsparti (bayersk separatparti)	946.730	4.0	12
Det tyske rigsparti (neonazist.)	429.031	1.8	5
Andre	1.141.647	4.8	3

1953 (487 mandater)

	Stemmer	%	Mandater
CDU/SCU	12.443.981	45.2	243
SPD	7.944.943	28.8	151
FDP	2.629.163	9.5	48
Det tyske parti (DP)[1]	896.128	3.3	15
Flygtningepartiet	1.616.953	5.9	27
Centrumpartiet	217.078	0.8	3
Det tyske rigsparti	295.739	1.1	
Bayernpartiet	465.641	1.7	
Sydslesvigsk Vælgerforening	44.585	0,2	
Kommunistpartiet	607.860	2.2	
Det fællestyske folkeparti	318.575	1.2	
Andre	70.726	0.3	

1957 (497 mandater)

	Stemmer	%	Mandater
CDU/CSU	14.998.754	50.2	270
SPD	9.490.726	31.8	169
FDP	2.304.846	7.7	41
Det tyske parti[1])	1.006.350	3.4	17
Flygtningepartiet	1.373.001	4.6	
Det tyske rigsparti	307.310	1.0	
Den føderalistiske union	254.071	0.9	
Sydslesvigsk Vælgerforening	32.260	0.1	
Andre	118.628	0.4	

[1]) Ved afgivelsen fra CDU af »sikre valgkredse« til koalitionspartneren DP er dette kommet uden om om valglovens 5 % spærreklausul, som indførtes ved valget i 1953.

1961 (499 mandater)

	Stemmer	%	Mandater
CDU/CSU	14.298.372	45.3	242
SPD	11.427.355	36.2	190
FDP	4.028.766	12.8	66
DP og Flygtningepartiet (sammensluttet som GDP)	870.756	2.8	
Det tyske rigsparti	262.977	0.8	
Den tyske fredsunion (DFU)	609.918	1.9	
Sydslesvigsk Vælgerforening	25.449	0.1	
Andre	27.308	0.1	

1965 (496 mandater)

	Stemmer	%	Mandater
CDU/CSU	15.392.973	47.6	245
SPD	12.711.726	39.3	202
FDP	3.062.948	9.5	49
Det nationaldemokratiske parti (efterfølger af DRP, neonazistisk)	658.250	2.0	
Den tyske fredsunion	432.221	1.3	
Andre	88.317	0.3	